

Cumhur İnan BİLEN

Yeminli Mali Müşavir

Eski Hesap Uzmanı

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI AÇISINDAN KAMU HARCAMA POLİTİKALARININ ANALİZİ I

I. Giriş

Bu çalışmanın konusu, gelişmekte olan ülkeler özelinde gelir dağılımı adaletsizliğiyle mücadelede bir politika aracı olarak kamusal harcama politikalarının analiz edilmesidir. Bu bağlamda, öncelikle, gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı adaletsizliğiyle mücadelede bir politika aracı olarak vergiler ile kamu harcamalarının karşılaştırmalı bir etkinlik analizi yapılacaktır. Daha sonra, kamusal harcamalar içerisinde doğrudan gelir dağılımı adaletsizliğini azaltmaya yönelik olarak kullanılan harcama sınıfı olan "sosyal harcamalar" kategorik olarak tanımlanıp; sosyal harcamaların türleri ve işlevleri konuları ele alınacaktır. Hayatımızın her alanını derinden etkilemekte olan küreselleşme olgusunun sosyal politika alanında da önemli sonuçlar doğurduğu söylenebilir. İşte, çalışmamızın altıncı ve yedinci bölümlerinde, küreselleşme sürecinde sosyal politikaların sırasıyla dünya çapında ve Türkiye özelinde ne yönde evrildiği, konumlandığı ve nasıl değiştiği konuları ele alınacaktır. Son olarak, kamusal harcama literatüründe yoksullukla mücadeleye yönelik olarak son yıllarda literatürde sıkça tartışılan "aynı gelir desteği" ve "asgari net gelir desteği" uygulamalarının bir politika alternatifi olarak teorik analizi yapılarak, Türkiye'de yoksullukla mücadeleye yönelik olarak uygulanabilirliği tartışılacaktır.

II. Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Dağılımı Adaletsizliğiyle Mücadelede Vergiler ile Kamu Harcamalarının Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi

Gelişmiş ülkelerde, özellikle şahsi gelir vergileri, uzun süredir gelirin yeniden dağıtımında temel politika aracı olarak düşünülmektedir. Richard M. Bird ve Eric M. Zolt yayınlamış oldukları makalede, şahsi gelir vergisinin, gelişmekte olan ülkelerde, gelirin yeniden dağılımı amacıyla uygulanmasında etkinlik konusunu incelemişlerdir. Bird ve Zolt, söz konusu çalışmalarında 3 önemli sonuca ulaşmışlardır:

1.Şahsi gelir vergisi, gelir dağılımı adaletsizliğini gidermede, pek çok gelişmekte olan ülkede pek de başarılı olamamıştır.

Bu başarısızlık, şahsi gelir vergisinin çoğu gelişmekte olan ülkede hem artan oranlı, hem de üniter yapıda uygulanmaması ve bu ülkelerde toplanan şahsi gelir vergisi hasılatının ağırlıklı olarak ücretler üzerinden alınan stopajlardan oluştuğu göz önüne alındığında; çok da şaşırtıcı olmamaktadır. Ayrıca, şahsi gelir vergisi, gelişmekte olan ülkelerin vergi sistemlerinde, (ister GSYİH'e, isterse de toplam vergi gelirlerine ya da toplam kamu gelirlerine oran olarak bakıldığında) o kadar küçük bir rol oynamaktadır

ki; bu verginin yeniden dağıtım üzerinde anlamlı bir etkisinin olabileceğine inanmak, Bird ve Zolt'a göre pek de gerçekçi olmamaktadır.¹

Gerçekten de Türkiye'de toplam vergi gelirlerine oranla 2005 yılında toplam kamu gelirlerinin %14,83'ünü oluşturan gelir vergisi hasılatının gelir dağılımı adaletsizliğiyle mücadelede ne derece etkin olabileceği, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

2.Artan oranlı gelir vergisine sahipmiş gibi görünmek, çoğu zaman yadsınamayacak derecede önemli ek bazı ekonomik maliyetlere de yol açmaktadır.

Gelirin yeniden dağılımını sağlamaya yönelik olarak kurgulanmış artan oranlı gelir vergisi sistemleri, reel maliyetler (çalışma ile boş zamanın nispi fiyatlarını vergileme yoluyla değiştirerek etkinlik/üretim kayıpları yaratılması ve optimal üretim dengesinden uzaklaşılması) yönetsel şahsi gelir vergisi sisteminin etkin şekilde uygulanabilmesinin, uygulayacak vergi idareleri açısından gelişmiş bir bilgi işlem altyapısı gerektirmesi), işlem maliyetleri ve politik maliyetler gibi bazı yan etkiler de yaratmaktadır. Kötü tasarlanmış ve kötü şekilde yönetilen şahsi gelir vergisi sistemlerine ilişkin maliyetler, muhtemelen diğer vergi türlerine ilişkin benzer maliyetleri de aşmaktadır. Aynı zamanda; şahsi gelir vergisini yeniden dağılım amacıyla uygulamanın fırsat maliyetleri de vardır. Çoğu gelişmekte olan ülkede benimsenen şahsi gelir vergisi, büyük ölçüde gelişmiş ülkelerden aynen kopya edilmiştir ve şahsi kazanç ve servetlerin vergilendirilmesinde hem vergi hasılatı, hem de adalet açısından daha etkili olabilecek diğer yöntemleri önemli ölçüde dışlamışlardır.²

Türkiye özelinde konuya ilişkin istatistiki veriler ve dolayısıyla ekonometrik çalışmalara ulaşılamadığından; Bird ve Zolt'un tespitleri ampirik düzeyde sorgulanamamaktadır. Ancak; gelişmiş bir bilgi işlem alt yapısına sahip olmayan ve gelir dağılımının oldukça bozuk olduğu Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, kayıtdışı ekonominin yüksekliği ve gelir vergisinin artan oranlı ve üniter şekilde tasarlanmasına rağmen uygulamada pek çok istisna yaratılmasının ekonomik aktörler arasında büyük eşitsizliklere yol açtığı literatürde genel kabul görmüş bir tespittir.

3.Şahsi gelir vergisinin gelir dağılımı adaletsizliğiyle mücadelede yukarıda açıklanan etkinsizliği dikkate alındığında; gelişmekte olan ülkeler mali sistemlerini yoksulluğu ve eşitsizliği azaltmak için kullanmak istiyorlarsa, alternatif yaklaşımları düşünmeleri gerekmektedir.

Bu bağlamda; ülkelerin, doğrudan yoksul kesimlere yönelik kaynak aktarımını hedefleyen kamusal harcama programlarını daha iyi kullanmaları gerekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde tüketim vergilerinin (KDV, ÖTV, dış ticaretten alınan vergiler,vb.) vergi yapısı içerisindeki toplam ağırlığı dikkate alındığında; tüketim vergilerinin dağıtımsal sonuçları, şahsi gelir vergilerinden çok daha önemli olabilmektedir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkeler, vergi sistemlerinde, faydalanma esasına dayanan vergilerden, daha fazla yararlanabilirler ve özellikle daha fazla "mali yerinden yönetim"³ ilkelerine (vergi ve harcama yetkisinin daha fazla yerel düzeydeki

¹Richard M.Bird ve Eric M.Zolt, "Redistribution via Taxation: The Limited Role of the Personal Income Tax in Developing Countries", ITP Paper 0508, (Erişim: <http://www.rotman.utoronto.ca/iib/ITP0508.pdf>, 04.12.2008), s.1-3.

²Y.a.g.m., s.1-3.

³Bu terim, "fiscal decentralization" terimine karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır.

otoritelere devredilmesi) ağırlık verilmesi, hükümet harcamalarından kimlerin faydalandığı ve kimlerin bu harcamalar için ödeme yapması gerektiğini daha iyi uyumlaştırmaya izin verebilir ve bu sayede zengin kimselerin belli kamusal harcamaların finansmanına daha etkin şekilde katılmaları sağlanabilir.⁴

Sonuç olarak, Bird ve Zolt, gelişmekte olan ülkelerde, artan oranlı gelir vergisinin gelir dağılımını sağlamadaki etkinsizliği nedeniyle; ülkelerin üniter ve artan oranlı gelir vergisi yaklaşımının dışındaki alternatifleri gözden geçirmelerini ve gelir dağılımındaki adaletsizlikle mücadelede gelir vergilerinden çok yoksullara yönelik kamusal harcama programlarına ağırlık vermeleri gerektiğini savunmuşlardır.⁵ Gerçekten de, her kamu ekonomisi politikasında olduğu gibi, adalet açısından vergi sisteminde yapılacak tüm iyileştirici değişikliklerin etkinlik açısından da yadsınamaz bazı olumsuz sonuçları olmaktadır. Önemli olan, kamusal politikaların tasarımında etkinlik ile adalet arasında var olduğu bilinen bu ödünleşmenin⁶ dikkate alınarak, etkinlik ile adalet arasında optimal bir dengenin kurulmasıdır.

Şu açık bir gerçektir ki, günümüzde, İsveç gibi daha fazla yeniden gelir dağıtımında bulunan ülkeler, daha büyük hacimli hükümetlere sahipken; ABD gibi yeniden dağıtıma daha az önem veren ülkeler, daha küçük hacimli hükümetlere sahiptirler. Buradaki kritik nokta; daha fazla yeniden dağıtım yapan büyük hacimli hükümete sahip ülkelerin, daha az yeniden dağıtım yapan düşük vergi oranlarına sahip ülkelere göre, genelde, daha az yeniden dağıtımcı vergilere sahip olduğudur. Bütçe politikalarıyla yeniden dağıtım yapmak isteyen gelişmiş ülkeler, çoğunlukla bütçenin gelir tarafından çok harcama tarafına yönelmektedir. Bu ülkeler, piyasada daha yüksek getiriler elde eden kişileri aşırı vergilerle öldürmeme konusunda oldukça dikkatlidirler. Söz konusu ülkeler, küçük hükümetli zengin ülkelere kıyasla, sadece tüketim vergilerine daha çok ve sermaye üzerindeki vergilere daha az yüklenmekle kalmayıp; aynı zamanda, gelir vergisi sistemlerini, diğerlerinden daha çok çalışan ve daha başarılı olan girişimcileri cezalandırmama konusunda yapılandırma konusunda oldukça özen göstermektedirler.⁷

Gelişmiş ülkelerin vergi sistemlerine ilişkin bu deneyimlerinden az gelişmiş ülkeler ne tip dersler çıkarabileceği konusu önemlidir. Az gelişmiş ülkelerdeki piyasalar gelişmiş ülkelerdeki kadar iyi işlemediğinden; az gelişmiş ülkeler⁸in seçenekleri oldukça sınırlıdır. İyi bir şekilde kullanılacak kıymetli doğal kaynakların (örneğin petrol ya da doğalgaz gibi) yokluğunda (bunların ufak bir azınlığın değil de tüm kamunun yararına kullanılması şartıyla) ve piyasa karşıtı kumanda ekonomilerine geçmek (sosyalist ekonomik sistemi benimsemek) dışında; çoğu gelişmekte olan ülkenin büyük hacimli hükümete sahip olma imkanı bulunmamaktadır. Bu ülkelerin, İskandinav ülkelerinde olduğu gibi, genel harcama programları yoluyla yeniden dağıtım sağlama noktasında nispi olarak daha ufak bir faaliyet sahaları (toplam vergi gelirlerine, toplam kamu gelirlerine ya da GSYİH'e kıyasla görece olarak düşük olması nedeniyle) bulunmaktadır. Ayrıca, özellikle düşük gelir grubundaki kesimler için eğitim ve sağlık alanındaki yeniden dağıtımcı programlara gereken politik desteği sağlamak; bu tip programları

⁴Y.a.g.m., s.1-3.

⁵Y.a.g.m., s.1-3.

⁶Ödünleşme kelimesi, İngilizce'deki "trade-off" kelimesini karşılamak üzere kullanılmaktadır.

⁷Bird-Zolt, a.g.m., s. 55.

⁸Az gelişmiş ülkeler, Bird ve Zolt'un adı geçen çalışmasında kişi başına geliri 3.000 doların altındaki ülkeler olarak tanımlanmıştır.

orta gelir grubuna ve hatta zengin kesimlere de nüfuz edecek şekilde genişletip, nispeten az ölçüde fark edilen bölüşümsel etkiler yaratarak program maliyetlerini aşırı ölçüde arttırmadıkça; oldukça zordur.⁹

Bu problemler, gelişmekte olan ülkelerde, yeniden dağıtım için vergilere daha fazla yüklenilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Fakir ülkelerde, vergilerin, zengin ülkelere kıyasla, hem daha az, hem de daha çok çarpıtıcı olduğu yönünde farklı sonuçlar bulunsa da; vergi sistemi yoluyla yeniden dağıtım politikaları takip etmenin görece başarısı konusundaki sonuçlar nettir. Gelişmekte olan ülkeler, kamusal politika tasarımı zor bir ikilemeyle karşı karşıyadır: Ya düşük bir yeniden dağıtımsal etkiyi başarmak için, hem piyasalara, hem de rüşvet yoluyla kamu sektörünün kendisine daha çok zarar verecek şekilde büyük hükümetlere sahip olacaklar; ya da küçük hükümetleri vasıtasıyla, piyasayı destekleyici faaliyetlere yoğunlaşacaklar ve büyümeyi kolaylaştırıcı beşeri sermaye geliştirme odaklı politikalar yoluyla yeniden dağıtım sağlamaya yöneleceklerdir.¹⁰

Sonuç olarak, hem ülkenin uzun dönemli büyüme performansını ve rekabet gücünü arttırabilmek, hem de toplumda en alt düzeydeki kesimlerin en yukarılara kadar yükselebilmemesini sağlayarak toplumsal devingenliği arttırmak (fırsat eşitliğini sağlamak) açısından; başta yüksek dışsallığa sahip eğitim, sağlık gibi harcamalar olmak üzere, sosyal güvenlik, ve sosyal içerme harcamalarına, kamu bütçelerinden giderek daha fazla pay verilmesi gerekmektedir.

III. Sosyal Harcamaların Tanımlanması

Bir ülkede kamusal ihtiyaçları karşılamak üzere merkezi idareler, yerel yönetimler, sosyal güvenlik kuruluşları ve bağımsız düzenleyici-denetleyici (regülatör) kuruluşlar tarafından katlanılan her türlü harcamalar, "kamu harcamaları" olarak nitelendirilebilir. En genel anlamıyla "kamu harcamalarının ekonomik tasnifi", kamu harcamalarının ekonomik etkilerine göre ayrıma tabi tutulmasını ifade etmektedir. Kamu harcamalarının ekonomik olarak aşağıdaki Şekil 1'de gösterildiği gibi sınıflandırabiliriz:

Şekil 1: Kamu Harcamalarının Ekonomik Tasnifi

Kamu Harcamaları			
Reel (Gerçek) Harcamaları		Transfer Harcamaları	
Ekonomik	Sosyal	Cari (Tüketim) Harcamaları	Yatırım Harcamaları
(Mali) Transfer Harcamaları	(Sosyal Harcamalar)		Transfer

⁹Bird-Zolt, a.g.m., s. 55-56.

¹⁰Y.a.g.m., s. 56.

Biz yukarıdaki şekilde verilen bu ayırım çerçevesinde; çalışmamızda kamu harcamaları içerisinde doğrudan yeniden dağıtımcı şekilde kullanılacak "sosyal transfer harcamaları"nın zaman içinde ne şekilde evrildiği ve bir politika aracı olarak etkinliği üzerinde duracağız. Çalışmamızın izleyen bölümlerinde, sosyal transfer harcamaları kısaca "sosyal harcamalar" olarak anılacaktır. Kamu harcamalarının sosyalliğinin nerede başlayıp bittiğini belirleyecek objektif ölçüler bulunmaması nedeniyle, her ülkede hangi kamusal harcamaların "sosyal harcama" olarak kabul edileceğine ilişkin yapılan toplumca benimsenmiş kabuller belirleyici olmaktadır. Bir ülkede neyin sosyal olarak tanımlandığı, o ülkedeki sosyal politika alanının çerçevesini çizmektedir. Gelişmişlik düzeylerinde, tarihsel geçmişlerindeki ve sosyokültürel yapılarındaki farklılıklar nedeniyle, hangi harcamaların kamu harcaması kabul edileceğine ilişkin kabuller, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından ve bu ülke gruplarının kendi içerisinde farklılaşabilecektir. Örneğin; altyapı sorunlarını tümüyle çözmüş ve ortaya çıkabilecek sorunlara kolay alternatif çözümler üretebilecek bir ülke açısından, temiz su gibi yaşamsal bir öneme sahip kamusal gereksinimler dahi piyasada kolayca fiyatı oluşan bir meta olarak değerlendirilebilirken; halkın tamamının temiz suya ulaşamadığı ve bu nedenle ciddi sağlık sorunlarının yaşanabildiği bir ekonomide, sağladığı hizmet karşılığında bir bedel alıyor olsa bile Devlet Sular İdaresi'nin bütün vatandaşların temiz suya ulaşımına olanak sağlaması, sosyal bir nitelik taşımaktadır. Yine, ortalama olarak yüksek bir eğitim düzeyine ulaşmış bir ülkede yüksek öğretim için yapılan harcamaların sosyal harcama olarak görülmemesi çok fazla sakınca taşımaz. Ancak; Türkiye gibi hem nicel, hem de nitel olarak ciddi eğitim sorunları olan ülkelere, eğitim harcamalarını önemli bir sosyal politika alanı olarak değerlendirmek bir zorunluluktur.¹¹

Bir kamu harcamasının sosyal harcama olarak nitelendirilmesinde dikkate alınabilecek bazı objektif kriterler; —Yapılan kamu harcamasının yarattığı dışsallık (externality) düzeyi, (ki bu kriterin içerisinde söz konusu harcamanın erdemli bir mal ya da hizmet (merit goods) sunumuyla ilgili olup olmadığı da girmektedir.). Buna göre; yapılan mal veya hizmet sunumu esnasında veya sonrasında topluma taşınan, nesiller-böl-geler ve hatta ülkeler arası aktarılan fayda ve maliyetler varsa, bu durum söz konusu kamusal mal veya hizmet sunumunun "sosyal" bir nitelik taşıdığına işaret etmektedir. — Diğer bir kriter, söz konusu kamu harcamasından yararlanan kesimin genişliğidir. Buna göre; bir kamu harcamasının ilgilendirdiği kesimin genişliği arttıkça harcamanın sosyallik düzeyi de eş anlı olarak artmaktadır. Ancak, bu önermenin tersi doğru değildir. Çünkü, ilgilendirdiği kesim sınırlı bile olsa erdemli mal ve hizmetlerin sosyal niteliği ağır basmaktadır.¹²

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'na¹³ göre; 2009-2013 yıllarına ilişkin Türkiye'deki sosyal politika alanının çerçevesi şu şekilde sıralanabilir:

- Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi,
- Eğitim Sisteminin Geliştirilmesi,
- Sağlık Sisteminin Etkinleştirilmesi,

¹¹Mustafa ERDOĞDU-Ethem YENİGÜN, "Türkiye'de Sosyal Bütçe Nasıl Yapılıyor? Nasıl İzlenir?", TESEV Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Ekim 2008, s. 9.

¹²ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 11.

¹³Devlet Planlama Teşkilatı Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı", (Erişim: <http://www.dpt.gov.tr>,15.12.2008).

- Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele,
- Sosyal Güvenlik Sisteminin Etkinliğinin Arttırılması,
- Kültürün Korunması, Geliştirilmesi ve Toplumsal Diyaloğun Güçlendirilmesi.

IV. Sosyal Harcamaların Türleri

1) Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri

Bir toplumda sosyal dayanışmanın ve karşılıklı yardımlaşmanın en somut ve yasal zemine dayanan uygulama alanı sosyal güvenliktir. Sosyal güvenlik, kendi iradeleri dışında sosyal problemlerle karşı karşıya kalan bireyleri koruma altına alan bir sistem olarak düşünülebilir.¹⁴

Ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemleri 3 temel sistemden oluşmaktadır:

1. Emeklilik sigortası sistemi,
2. Sağlık sigortası sistemi, (sakatlık, işsizlik sigortaları, vb.)
3. Sosyal yardım (gelir güvencesi) sistemi.

Bunlardan ilk ikisi genellikle sigortacılık ilkeleriyle çalışır ve kişileri çeşitli risklere karşı korumayı amaçlar. Bunlar, emeklilik sigortası, sakatlık sigortası veya işsizlik sigortası şeklinde olabilir. Yardım olgusunun doğasının farklı olması nedeniyle, sosyal yardım sisteminin çalışma prensipleri de farklıdır.¹⁵ Sosyal yardımlar, devletin belirli gelir düzeyinin altındaki kişilere verdiği aynı (gıda, yakacak, vb., in-kind) veya nakdi (kira yardımı, çocuk yardımı, vb., cash) olabilir. 2007 yılı itibariyle Türkiye'de sosyal yardımlar, Başbakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.¹⁶ Ömer Faruk BATIREL, bu yardımları şu şekilde sınırlamaktadır:¹⁷

- Aile yardımları (gıda, barınma, yakacak, vb.)
- Sağlık yardımları (çocuk sağlık taraması, tedavi, sağlık için kullanılma şartı taşıyan nakit transferi)
- Eğitim yardımları (ücretsiz eğitim materyali dağıtımı, taşınmalı eğitim, özürülere eğitim desteği, yüksek öğrenim bursu, eğitim için kullanılma şartı taşıyan nakit transferi)
- 65 yaşını doldurmuş, muhtaç, güçsüz ve kimsesiz Türk vatandaşlarına 2022 sayılı yasaya dayalı olarak yapılan yardımlar.

2) Sağlık Hizmetleri

Toplumsal gelişmenin temel unsurlarından birisi, bireylerin fiziksel, ruhsal, sosyal ve zihinsel yönden iyi durumda olmalarının sağlanması, yaşam sürelerinin ve kalitelerinin yükseltilmesidir. Hemen her ülkede devlet, sağlık hizmetinin sunumunda ya doğrudan ya da dolaylı olarak bir sorumluluk üstlenmektedir. Sağlık hizmetleri, insan sağlığının

¹⁴ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 25

¹⁵ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 26.

¹⁶ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 26.

¹⁷Ömer Faruk BATIREL: "Kamu Maliyesi ve Yönetimi", İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, No: 24, İstanbul, 2007, s. 57-58.

ve kalitesinin korunması açısından merkezi bir öneme sahiptir. Sağlık hizmetleri; 3 gruba ayrılabilir:

I) Koruyucu sağlık hizmetleri, bir erdemli mal hüviyetindeki (faydasının yalnızca bu hizmetten yararlanan bireyi değil tüm toplumu ilgilendirdiği) kamusal hizmet sunumlarıdır. Koruyucu sağlık hizmetleri, tedavi edici sağlık kıymetlerine kıyasla daha az maliyetlidirler. Bu kamusal hizmet sunumları, toplumu hastalıktan koruyarak hastalığa karşı toplumun direncini arttırmaktadır. Aşılama hizmetleri, çevre temizliği, pazarlanan besin maddelerinin tüketime elverişlilik standartlarının belirlenmesi, ortak soluma alanlarında sigara yasağı uygulaması, alkollü araba kullanma yasağı, uyuşturucu kullanma yasağı gibi uygulamalar koruyucu sağlık hizmetlerine örnek gösterilebilir.

II) Tedavi edici sağlık hizmetleri, sağlık hizmetleri arzının tamamıyla piyasaya bırakılması durumunda, piyasa sürecinde optimumun altında sağlık talebi (eksik üretim) gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, sağlık hizmetlerinin sunumu prensip olarak kamu sektöründe gerçekleştirilmektedir.

III) Rehabilitasyon hizmetleri, olmak üzere 3 grupta toplanabilir.

Ülkemizde hiçbir sosyal güvenlik kurumundan yararlanmayan ve ödeme gücü yetersiz olan vatandaşların sağlık gereksinimlerinin devlet tarafından karşılanmasını sağlayan "yeşil kart uygulaması", bu sosyal sorumluluk çerçevesinde gündeme gelen bir uygulamadır. Bütün dünyada 1950-1980 döneminde sağlık harcamalarında önemli artışlar yaşanırken; bu artış 1980'lerden sonra (özellikle gelişmiş ülkelerde) daha da hızlanmıştır. Bunun nedenleri; nüfusun giderek yaşlanması, tıp teknolojisi ve tedavi yöntemlerinin daha karmaşık hale gelmesi, bireylerin sağlık harcamalarını gelirlerindeki artıştan daha fazla arttırma eğilimleridir.¹⁸ Temel ve koruyucu niteliğe sahip sağlık hizmetleri, olumsuz dışsallıkları azaltma ve insan yaşamını uzatma yoluyla üretimi ve ekonomik büyümeyi arttırmaktadır. Dolayısıyla, bu harcamaların toplam kamu harcamaları içerisindeki payının arttırılması açısından gayet sağlam bir ekonomik rasyonalite bulunmaktadır.¹⁹

3) Eğitim Hizmetleri

Eğitim hizmetlerinden hem bireyin kendisi, hem de bütün toplum bilgi ve becerilerin istense bile kilit altına alınamaması nedeniyle fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Diğer tüm üretim faktörleri kullandıkça azalırken; bilgi artmaktadır. Bu da bilgiye ve dolayısıyla eğitime sosyal bir nitelik kazandırmaktadır. Eğitim hizmetlerinin olumlu dışsallıkları çok fazladır. Ayrıca, eğitim hizmetleri bireyler için fırsat eşitliği (sosyal adalet) sağlama potansiyeline sahiptir.²⁰

Eğitimin toplumda yaygınlaştırılması, yalnızca geleceği şekillendirecek bireyler olan çocukların yetiştirilmesi anlamına gelmez. Aynı zamanda, toplumda ortak bir dil oluşturmak ve rasyonel düşünceyi yaygınlaştırarak bilgisizlikten kaynaklanan yanlış kaynak kullanımının önüne geçilmesini sağlar. Bu sayede; sınıflar arasındaki toplumsal

¹⁸ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 28-29.

¹⁹Gülşay AKGÜL YILMAZ, "OECD Ülkeleri ve Türkiye'de Sosyal Devlet ve Sosyal Harcamalar", Arıkan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2006, s. 59.

²⁰ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 29-31.

çelişkiler azalır, uzlaşma kolaylaşır ve böylelikle ekonomik istikrara katkıda bulunulur. Böylelikle; iktisadi kalkınma için gerekli koşulların sağlanması gerekmektedir. Eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte, nüfus artış oranı düşmekte ve tasarruf oranı yükselmekte; böylelikle ekonomiye dinamizm kazandırılmakta ve kalkınma hızlandırılmaktadır.²¹

Dünyadaki küreselleşme sürecinde talebi hızla artan ürün ve hizmetlerin ezici ağırlığı, bilgi tabanlıdır. Bilgi ve beceri birikimlerini (beşeri sermayelerini) yeterli hızda arttırabilen ülkelerin uluslararası ölçekte rekabet gücünün artacağı kuşkusuzdur.

4) Çevre Koruma Hizmetleri

İnsanoğlunun dünyadaki varlığını sürdürülebilir ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için olmazsa olmaz koşullardan birisi de, insanların yaşadığı çevrenin korunması ve ekosistemin kalitesinin sürdürülmesidir. Sanayileşme, çevre kirliliğinin arttırmış ve ozon tabakasının delinmesine neden olmuştur. Küresel ısınma olgusuna karşı çevreyi korumak için gerekli önlemlerin alınmaması durumunda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması imkansızdır. Çevre sorunları ağırlaştıktan sonra alınacak tedbirlerin maliyeti, koruyucu maliyetlere göre çok daha yüksektir. Biyolojik çeşitliliğin azalması ve yenilemeyen kaynakların yok olması, ülkedeki iktisadi büyümeyi sekteye uğratabilir.²² Isı yalıtımı gibi tedbirlerin kamu tarafından üstlenilmesi veya desteklenmesi, ülkedeki istihdamı arttırıp yoksulluğu azaltabileceği gibi, enerji tasarrufu sağlayarak cari açığın da azalmasına neden olacaktır.

5) Dinlenme, Kültür, Spor ve Din Hizmetleri

Bireysel ve toplumsal moral hizmetleridir. Bireylerin boş zamanlarını değerlendirmeleri, yaşamlarını kendileri için yararlı ve doyurucu bir biçimde sürdürmeleri onların temel sosyal gereksinimleri arasında yapılır. Dinlenme, Kültür, Spor Ve Din Hizmetleri, bireylerin yapabilirlikten dışlanması önüne geçmeye yardımcı olur ve toplumsal dışlanmayı azaltmaktadır.²³

6) İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri

İskan ve toplum refahına yönelik hizmetler, ülke çapında sürdürülebilir yerleşme, kentleşme, güvenli yapılaşmayı temin etmek üzere planlama, projelendirme, yapı ve uygulamalarla ilgili kural ve standartları oluşturma, yapım hizmetleri, afetlere yönelik hizmetler yerine getirme, düşük gelirliler için toplu konut üretimi gibi bütün topluma hizmet etme amacı taşıyan hizmetlerdir. Sosyal dışlanmanın azaltılması açısından bu hizmetler yüksek bir sosyal niteliğe sahiptirler. Örneğin; AB ülkelerinin hemen hepsinde sosyal konutların üretimi veya desteklenmesi, sosyal konutları satın almaya yönelik olarak düşük gelir düzeyine sahip gruplara uygun kredi olanakları sağlanması, gerek merkezi, hükümetler gerekse yerel düzeydeki idareler tarafından desteklenmektedir.²⁴

²¹M. Mustafa ERDOĞDU: "Eğitimin Yol Açtığı Pozitif Dışsallıklar ve İktisadi Kalkınma Üzerindeki Etkileri", Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Bahçeşehir Üniversitesi İşletme Fakültesi, Cilt II, Sayı 2, Ağustos 2004, s. 51-52.

²²ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 31-32.

²³ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 32-33.

²⁴ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 33-34.

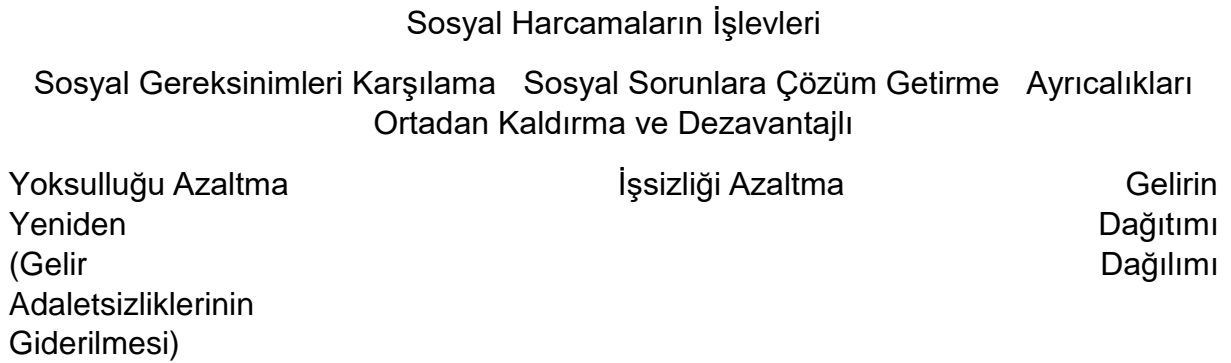
7) Diğer Sosyal Hizmetler

Sosyal faydası özel faydalarından ağır basan, sosyal hizmet olarak nitelenmesi zor olan ve ilk altı başlık altında toplanamayan diğer tüm harcamalar, bu başlık altında toplanabilir. Örneğin, özel sektördeki işletmelerde ticari amaçla gerçekleştirilen AR-GE faaliyetleri, toplumun geniş kesimini olumlu yönde etkileyerek sosyal refahı arttırabilir.²⁵

V. Sosyal Harcamaların İşlevleri

Sosyal harcamaların işlevleri, aşağıdaki Şekil 2'de gösterildiği gibi sınıflandırılabilir:

Şekil 2: Sosyal Harcamaların İşlevlerinin Sınıflandırılması

1) Sosyal Gereksinimleri Karşılama, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde 1-3. maddelerinde tanımlandığı anlamda, insanların "yaşam hakkı", "özgürlük hakkı", "eşitlik hakkı"nı gerçekleştirmesini devletin güvence altına alması ve bunları zedeleyici politikaların önüne geçilmesi anlamına gelmektedir. Yaşam hakkı ve özgürlük hakkı, tam kolektif nitelik taşıdıkları için her ülkede devletlerin öncelikli görevi olması gerektiği açıktır. Yukarıda sayılan üç haktan en tartışmalı olanı, eşitlik hakkıdır. Ancak, eşitlik hakkının herkesin yasalar önünde ve fırsatlar açısından eşit olması gerektiği konusunda geniş bir mutabakat bulunmaktadır ve yasa önünde eşitliği sağlamaya yönelik harcamaların da "sosyal harcamalar" olarak kabul edilmesi gerekmektedir.²⁶

2) Sosyal Sorunlara Çözüm Getirme

a) Yoksulluğu Azaltma; sürekli olarak bir gelirden ve işten yoksun olan, sürekli olarak asgari sosyal hizmetlerden (sağlık, eğitim, güvenlik, konut, beslenme, vb.) yoksun olan ve böylelikle öncelikle yurttaşlıktan sonra insanlıktan dışlanmış olan diğer toplumun üyelerinin sosyal içerme politikalarıyla topluma kazandırılmasını ifade etmektedir.

TÜİK'in 2006 yılı yoksulluk çalışmasına göre; Türkiye'de bireylerin yaklaşık %0,7'si (539.000 kişi) sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, %17,8'si (12.930.000 kişi) ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşadığı tespit edilmiştir.²⁷ Sosyal bir problem olan yoksulluk, toplumsal patlamalara ve parçalanmalara zemin hazırlamaktadır. Ancak, yoksulluk, ilk olarak içe doğru patlamaktadır.²⁸ Bu durumda; boşanmalarda artış, çocuk ve yaşlıların kaderlerine terk

²⁵ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 34-35.

²⁶ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 21.

²⁷TÜİK: ""TÜİK 2006 Yoksulluk Çalışması Sonuçları", TÜİK Haber Bülteni, Türkiye İstatistik Kurumu, Sayı: 206, 26 Aralık 2007, (Erişim: <http://www.tuik.gov.tr>, 30.12.2008).

²⁸Abdullah KARATAY: "Sosyal Yardım ve Medeniyet", Radikal Gazetesi, 15 Mart 2007.

edilmesi, suç oranlarında yükseliş ve toplumun temeli olan aile dayanışmasında çözümler olarak kendini göstermektedir. Yoksullukla mücadelede ihtiyaç tespitine dayalı yardımların (sosyal koruma harcamalarının) GSYİH içerisindeki payı, Türkiye'de %0,5, AB-15 ülkeleri için %2,8, Yunanistan için %2, Portekiz ve İspanya için %2,5'tur. Ortaya konan bu veriler, Türkiye'de yoksulluğun azaltılmasının neden aciliyet taşıdığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.²⁹ Yaygın kabul edilen görüş, yoksulluğun azaltılmasının kalıcı yolunun, ekonomide istihdam (iş, aş) olanaklarının kalıcı şekilde artırılması olduğu yönündedir.

b) İşsizliği Azaltma

Türkiye'de işsizlik oranları özellikle genç nüfus açısından oldukça yüksektir. İlginç olan husus, 2002-2007 döneminde yaklaşık yıllık ortalama %7'yi bulan yüksek büyüme oranlarına rağmen; işsizlik oranları %10,3-%10,6 arasında gerçekleşmiş, diğer bir deyişle büyüme istihdam yaratmamıştır. Bu durum, Türkiye'de son yıllarda gerçekleşen ekonomik büyümenin (ve sağlandığı ileri sürülen makroekonomik istikrarın) istihdam artırıcı ekonomik yatırımlar yoluyla gerçekleşmediğini ve istihdamın (özellikle genç işgücüne yönelik) artırılması için aktif ve selektif işgücü politikalarına başvurulması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

c) Gelir Dağılımını İyileştirme;

Uygulanan iktisat politikaları ve sosyal politikalar, kimi zaman az, kimi zaman çok da olsa, gelir dağılımı üzerinde mutlaka bir etki yaratırlar. Gelir dağılımı üzerinde etkisi olan sosyal politikalar 3 başlık altında toplanabilir:

- i) Zenginliklerin yaygınlaştırılmasına yönelik politikalar,
- ii) Vergi ve parasal düzenlemeler yoluyla gerçekleşen gelir aktarımları,
- iii) Sosyal hizmetler.

Devletin gelir dağılımını düzeltmek ve yoksulluğu önlemek amacıyla kullandığı en önemli politika aracı, sosyal harcamalardır.³⁰ Eğitim, sağlık gibi tüketiminden vazgeçilemeyecek sosyal harcamalara yapılan devlet katkısı, özellikle düşük gelirli bireylerin reel gelirlerini arttırmak anlamına gelir ki; bu uygulama gelir dağılımını iyileştirici bir etkiye sahiptir.³¹

3) Ayrımcılıkları Ortadan Kaldırma ve Dezavantajlı Kesimleri (Engelliler, Sokak Çocukları, Yetimler, Kimsesizler, Yoksullar, Kadınlar, Yaşlılar, Azınlıklar) Koruma

Her toplumda dezavantajlı kesimler farklılık gösterebilirler. Bununla birlikte, birçok toplumda özellikle engelliler, yaşlılar, sokak çocukları, kimsesizler, yetim ve öksüzler, yoksullar, kadınlar ile dini ve kültürel azınlıklar diğerlerine göre toplumda dezavantajlı durumdadırlar. Toplumdaki dezavantajlı bu kesimleri korumak ve onların toplumsal yaşama tam ve eşit koşullarda katılımını sağlamak, sosyal devletin görevidir.³²

²⁹Ayşe BUĞRA-Sinem ADAR, "Türkiye'de Kamu Sosyal Koruma Harcamalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, Nisan 2007, (Erişim: <http://www.spfboun.edu.tr>, 15.12.2008), s. 4-5.

³⁰Hülya KIRMANOĞLU: "Kamu Ekonomisi Analizi", Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2007, s. 207.

³¹Ayşe MUTLU: "Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Desantralizasyonu, Mali Yerelleşme ve Teori Üzerine Yazılar adlı kitap içinde bölüm (s. 30-58)", Derleyenler: Ayşe GÜNER ve Serdar YILMAZ, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2006.

³²ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 24.

Ayrımcılıkları ortadan kaldırma ve dezavantajlı kesimleri korumaya yönelik olarak yapılabileceklerden bazılarına aşağıda yer verilmiştir³³:

- Çocuklara, kadınlara ve diğer dezavantajlı kesimlere yönelik şiddetin önlenmesi,
- İnsan hakları konusunda toplum bilincini geliştirmeye yönelik kampanyalar ve eğitim programlarının düzenlenmesi,
- Aile içi şiddeti önlemek için eğitim programlarının düzenlenmesi,
- Şiddete zemin hazırlayan koşulların ortadan kaldırılması,
- Şiddete maruz kalanların başvuracakları danışma ve sığınma evlerinin sayısının artırılarak gerekli personel ve teknik donanımın sağlanması,
- Çocuk ve yaşlı yuvalarının insanca yaşanabilir yerler hale getirilmesi ve buralarda eğitimli uzman personel istihdam edilerek zaman zaman medyaya yansıyan insanlık dışı uygulamaların önüne geçilmesi,
- Sokak çocuklarının sokakta yaşama alışkanlıklarının nedenlerinin tespit edilerek bu nedenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapılması. Sosyal dışlanmayla etkin şekilde mücadele etmek yani ayrımcılıkları en aza indirip dezavantajlı kesimleri topluma kazandırmak için kalıcı çözüm ise; ekonomide üretici güçlerin harekete geçmesine olanak sağlanması yani yatırım ve dolayısıyla istihdam olanaklarının artırılmasıdır.

VI. Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politikaların Değişimi

Kamu harcama politikalarına zemin oluşturan sosyal politika anlayışı, Sanayi Devriminin bir ürünü olarak Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Nispeten dar kapsamlı bu sosyal politika anlayışı, yalnızca 19. yüzyılda hızlı sanayileşmenin getirdiği sosyal sorunlar karşısında işçi sınıfını korumak, işçi kesimi ile burjuvazi kesimi arasındaki sınıfsal çelişkileri azaltmak ve sosyal dengeyi sağlayacak toplumsal düzeni hedef alan düzenlemeler yapmak arzu ve isteğindedir. Nispeten dar kapsamlı sosyal politika uygulamaları, daha çok iş kazaları, meslek hastalıkları ile hastalık sigortalarına yönelik olmuştur. Temelde talep yetersizliğinden kaynaklandığı düşünülen 1929 Büyük Buhranı (Great Depression) sonrası dönemde, Keynesyen iktisat anlayışının hakim olmaya başlaması, başta Rusya olmak üzere Doğu Bloku ülkelerinin uyguladığı sosyalist politikaları dengeleme ihtiyacı ve kapitalist ekonomilerde Fordist üretim biçiminin benimsenmesi, sadece işçi sınıfını ve toplumdaki en yoksul kesimi değil toplumun geniş bir kesimini bünyesine katan görece geniş kapsamlı sosyal harcamaların uygulama alanını bulmaya başlamasını sağlamıştır. Yurttaşlık (vatandaşlık) temelli sosyal hakların ortaya çıkışı ve yerleşmesi, refah devleti uygulamalarının hakim olduğu ve "Sosyal Politikaların Altın Çağı" olarak nitelendirilen 1945-1970 arasındaki tarih dilimine tekabül etmektedir. 1970'lerde yaşanan stagflasyon olgusuyla birlikte zamanla refah devleti kazanımlarının artırılmasının önünde gelişmeler ortaya çıkması; bireysel gereksinimlerin giderek bireyselleşmesi ve farklılaşması ile sınıf yapısının değişmeye başlaması (sınıflar arasında bölünme yaşanması) sonucunda hakim sosyal politika anlayışı da değişmeye başlamıştır.

³³ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 24-25.

KOBİ'ler ile büyük işletmeler ve beyaz yakalı işçiler ile mavi yakalı işçilerin farklılaşmaya başlaması yine bu döneme tekabül etmektedir. Örneğin, yüksek ücret geliri elde etmeye başlayan işçi sınıfı, refah devletinin bir ürünü olarak yüksek artan oranlı vergilerden giderek daha fazla şikayetçi olmaya başlamış ve sınıf içi dayanışma zayıflamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan diğer bazı yapısal değişiklikler ise; hizmet sektörünün genişlemesi ve sanayi sektörüne kıyasla toplam istihdam içerisindeki payını sürekli arttırması, kadın istihdamının ve standart dışı çalışmanın artması, postfordist üretim tarzının hakim olmaya başlaması ile sendikal üyeliklerin azalmaya başlamasıdır. Yaşanan bu gelişmeler, refah devleti olgusuna olan desteği azaltmıştır. Keynesyen iktisat politikalarının stagflasyonla mücadelede yetersiz kalması ve aynı dönemde başta ABD'de ve İngiltere'de olmak üzere yükselen neoliberal rüzgarlar, serbestleştirme (liberalizasyon) ve kuralsızlaştırma (deregülasyon) politikalarının WB, IMF, OECD, DTÖ, MAI gibi uluslararası kuruluşlar aracılığıyla tüm dünyaya yayılmasını da beraberinde getirmiştir.

— Sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin kalkması

— İşgücü piyasaları küresel mal ve hizmet piyasalarıyla bu derece yoğun ilişkide bulunurken; işgücünün küresel düzeyde hareket etmesi önünde katı engeller oluşturulması,

— Sermaye kesiminin hükümetler ve işgücü üzerindeki pazarlık gücünün dramatik bir biçimde artması,

— Daha önce sosyal taraflar arasında uzlaşmaya verilen politika kararlarının özellikle gelişmekte olan ülkelerde sermaye kesimi tarafından dikte ettirmeye başlaması

— Sermayenin vergi indirimleri, daha fazla teşvik, kâr transferlerinde serbestlik, işgücü kullanımında esneklik gibi taleplerindeki artışın sosyal harcamaları düşürme yolunda önemli etkiler yaratması, bu dönemde sosyal politika alanında belirleyici olan hakim dinamiklerdir. Tüm bu gelişmelerin kavramsal bir özeti olan "küreselleşme" olgusu, dünyadaki tüm ekonomilerde (özellikle gelişmekte olan ekonomilerde) ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin artması sonucunu doğurmuştur. Bu olumsuzluklara çare olarak kullanılacak kaynakların küresel sermayenin ve uluslararası rekabetin baskısı altında giderek azalması da bu dönemde yaşanan diğer bir gelişmedir. Özellikle kronik tasarruf açığı yaşayan gelişmekte olan ekonomilerde daha fazla doğrudan yabancı yatırımı ülkelere çekmek konusunda diğer gelişmekte olan ülkelerle yarışırken; bu ülkelerde refah politikalarına ilgi ve desteğin azalmaya başlaması sonucunu doğurmuştur. Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan bütün bu gelişmelerin ortak sonucu, neoliberal beklentilerin aksine dünyadaki ekonomik eşitsizliklerin artması olmuştur. Bu olumsuzluklara çare olabilecek sosyal politikalar için kullanılacak kaynaklar, küresel sermayenin ve uluslararası vergi rekabeti olgusunun bir sonucu olarak azalmaya başlamıştır.³⁴ Bütün bu uygulanmakta olan neoliberal politikalara rağmen kamu sosyal harcamalarının GSYİH içindeki payı 1980'den 2003'e tüm OECD ülkelerinde artmıştır. Sosyal harcamaların GSYİH içindeki payı, 1980 yılında OECD ülkelerinde ortalama %15,9 iken; 1990'da %17,9, 2000'de %19,4 ve 2003'de %20,7 olarak gerçekleşmiştir. Piyasa ekonomisinin daha güçlü olduğu ABD ve

³⁴ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 19.

İngiltere'de bile bu oran, sırasıyla %13,3'ten %16,2'ye ve %16,6'dan %20,6'ya yükselmiştir.³⁵ Ele alınan bu dönem boyunca kamu sosyal harcamalarında çok çarpıcı artış yaşayan 2 ülke, AB üyeliğinin de etkisiyle Yunanistan ve Portekiz'dir. Bu oran, mezkur ülkeler için sırasıyla 1980'de %11,5 ve %10,8'ten 2003'de %20,6 ve %23,5'e yükselmiştir. Sonuç olarak, neoliberal politikaların hakim ve belirleyici olduğu küreselleşme sürecinde, uluslararası vergi rekabeti olgusunun bir sonucu olarak hemen her ülkenin vergi oranlarında indirimler gerçekleşip, refah harcamalarında bazı kısıntılara gidilirken; en azından Avrupa ülkelerinde refah devletinden ciddi geri adımlar atılması söz konusu değildir. Çünkü, refah devleti AB vatandaşlarınca yoğun şekilde desteklenmektedir. Yapılan bir kamuoyu araştırmasına göre; AB vatandaşlarının %90'ı eğitim, sağlık, konut, yaşlılık, hastalık ve işsizlik gibi temel refah politikalarının devletin sorumluluğunda olması gerektiğine inanmaktadır. Dolayısıyla, bugün Avrupa refah devletlerinde ilerleme olmasa da çok fazla gerileme de yaşanmamış, daha çok bir duraklama dönemine girilmiştir.³⁶

Tablo 1: OECD Ülkelerinde Sosyal Harcamaların Gelişimi (1930-2004)³⁷

Yıllar	Sosyal Harcamalar/Konsolide Bütçe Harcamaları	Sosyal Harcamalar/GSYİH
1930	7,76	MD
1950	14,40	MD
1970	17,07	MD
1980	21,75	3,20
1990	24,43	4,00
2000	13,26	4,97
2004	16,05	8,48

(Vergi Dünyası Dergisinde, Haziran 2009 sayısında yayınlanmıştır.)

³⁵OECD 2008 Sosyal Harcamalar Veri Tabanı (SOCX) 1980-2003", (Erişim:<http://stats.oecd.org/wbos/Default.aspx>, 15.12.2008).

³⁶Meryem KORAY: "Avrupa Toplum Modeli", İmge Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 2005, s. 217, ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 19-20.

³⁷ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 20.

DİPNOTLAR

1.Richard M.Bird ve Eric M.Zolt, "Redistribution via Taxation: The Limited Role of the Personal Income Tax in Developing Countries", ITP Paper 0508, (Erişim: <http://www.rotman.utoronto.ca/iib/ITP0508.pdf>, 04.12.2008), s.1-3.

2.Y.a.g.m., s.1-3.

3.Bu terim, "fiscal decentralization" terimine karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır.

4.Y.a.g.m., s.1-3.

5.Y.a.g.m., s.1-3.

6.Ödünleşme kelimesi, İngilizce'deki "trade-off" kelimesini karşılamak üzere kullanılmaktadır.

7.Bird-Zolt, a.g.m., s. 55.

8.Az gelişmiş ülkeler, Bird ve Zolt'un adı geçen çalışmasında kişi başına geliri 3.000 doların altındaki ülkeler olarak tanımlanmıştır.

9.Bird-Zolt, a.g.m., s. 55-56.

10.Y.a.g.m., s. 56.

11.Mustafa ERDOĞDU-Ethem YENİGÜN, "Türkiye'de Sosyal Bütçe Nasıl Yapılıyor? Nasıl İzlenir?", TESEV Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Ekim 2008, s. 9.

12.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 11.

13."Devlet Planlama Teşkilatı Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı", (Erişim: <http://www.dpt.gov.tr>, 15.12.2008)

14.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 25.

15.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 26.

16.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 26.

17.Ömer Faruk BATIREL: "Kamu Maliyesi ve Yönetimi", İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, No: 24, İstanbul, 2007, s. 57-58.

18.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 28-29.

19.Gülay AKGÜL YILMAZ, "OECD Ülkeleri ve Türkiye'de Sosyal Devlet ve Sosyal Harcamalar", Arıkan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2006, s. 59.

20.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 29-31.

21.M. Mustafa ERDOĞDU: "Eğitimin Yol Açtığı Pozitif Dışsallıklar ve İktisadi Kalkınma Üzerindeki Etkileri", Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Bahçeşehir Üniversitesi İşletme Fakültesi, Cilt II, Sayı 2, Ağustos 2004, s. 51-52.

22.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 31-32.

23.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 32-33.

- 24.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 33-34.
- 25.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 34-35.
- 26.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 21.
- 27.TÜİK: ""TÜİK 2006 Yoksulluk Çalışması Sonuçları", TÜİK Haber Bülteni, Türkiye İstatistik Kurumu, Sayı: 206, 26 Aralık 2007, (Erişim: <http://www.tuik.gov.tr>, 30.12.2008)
- 28.Abdullah KARATAY: "Sosyal Yardım ve Medeniyet", Radikal Gazetesi, 15 Mart 2007.
- 29.Ayşe BUĞRA-Sinem ADAR, "Türkiye'de Kamu Sosyal Koruma Harcamalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, Nisan 2007, (Erişim: <http://www.spfboun.edu.tr>, 15.12.2008), s. 4-5.
- 30.Hülya KİRMANOĞLU: "Kamu Ekonomisi Analizi", Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2007, s. 207.
- 31.Ayşe MUTLU: "Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Desantralizasyonu, Mali Yerelleşme ve Teori Üzerine Yazılar adlı kitap içinde bölüm (s. 30-58)", Derleyenler: Ayşe GÜNER ve Serdar YILMAZ, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2006
- 32.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 24.
- 33.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 24-25.
- 34.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 19.
- 35."OECD 2008 Sosyal Harcamalar Veri Tabanı (SOCX) 1980-2003", (Erişim: <http://stats.oecd.org/wbos/Default.aspx>, 15.12.2008)
- 36.Meryem KORAY: "Avrupa Toplum Modeli", İmge Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 2005, s. 217, ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 19-20.
- 37.ERDOĞDU-YENİGÜN, a.g.e., s. 20.